

ԲԱՆԱՀՅՈՒՄԱԿԱՆ ԺԱՆՐԵՐԸ ՄԱՆՈՒԿ ԱԲԵՂՅԱՆԻ ՈՒ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԿԱԶՄԱԾ «ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԻ ԽԱՂ» ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՈՒՄ

ԱԵԼԻՏԱ ԴՈԼՈՒԽԱՆՅԱՆ

Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարան

Մանուկ Աբեղյանը շարունակել է այն կարևոր գործը, որը նոր հիմքերի վրա դրեց հայ մեծ լուսավորիչ Խաչատուր Աբովյանը: Ժողովրդական երգարանը եկող սերունդներին հանձնելու կարևոր գործում նա մեծապես օգնել է հանճարեղ Կոմիտասին՝ Գևորգյան ճեմարանում միասին աշխատելու տարիներին:

Աբեղյանն առաջնակարգ բանագետ էր. նա ծանոթ էր համաշխարհային բանահյուսության կարևոր գործերին ու հմտորեն որոշում էր, թե ինչը պետք է գրառել, և ինչ բառաթերքով մատուցել եկող սերունդներին: Նա ապահովում էր ժողովրդական գեղարվեստական մտածողության փոխանցումը՝ դրան նվիրելով ոչ միայն բնագրային մեծարժեք հրապարակումներ, այլև տեսական ու գիտական հիմնավորումներ:

Ս. Աբեղյանի և Կոմիտասի կազմած «Հազար ու մի խաղ» երգարանը հայ մշակույթի մնայուն կոթողներից է:

Բանալի բառեր – Ս. Աբեղյան, Կոմիտաս, ժողովրդական երգարան, վիպական տաղ, սիրո երգ, պանդխտի երգ, շինական

Ներածություն

Էջմիածնի Գևորգյան ճեմարանում աշխատելու տարիներին համագործակցում են հայ ժողովրդի երկու նվիրյալ զավակներ՝ հանճարեղ Կոմիտասը և անգուգական բանագետ Մանուկ Աբեղյանը: Այդ համագործակցության խոսուն փաստերից մեկը 1905 թվականին Վաղարշապատում լույս տեսած «Հազար ու մի խաղ» ժողովածուն է: Նրանք եռանդուն շարունակում էին հայ բանագիտությամբ

Սելիտա Դոլուխանյան – բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, Խ.Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ հայ հին և միջնադարյան գրականության և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնի վարիչ

Аэлита Долуханян – доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РА, заведующая кафедрой древней и средневековой армянской литературы и методики ее преподавания в АСПУ им. Х. Абовяна

Aelita Dolukhanyan – Doctor of Philological Sciences, Professor, Corresponding Member of the NAS RA, Head of the Department of Armenian Ancient and Medieval Literature and Its Teaching Methods at the Kh. Abovyan ASPU

Էլ. փոստ՝ aelita.dolukhanyan@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9526-9464>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Մտացվել է՝ 02.02.2026

Գրախոսվել է՝ 06.02.2026

Հաստատվել է՝ 16.02.2026

© The Author(s) 2026

յան հիացմունքի արժանի երախտավոր Գարեգին Սրվանձտյանցի գործը: Վերջինս «Մասնա ծոեր» էպոսի առաջին գրառման առաջաբանում հայ մշակույթի նվիրյալներին պատգամում էր, որ իր օրինակով «աշխատասիրեն ձեռք բերել, ի լույս ածել այսպիսի գրվածքները»¹: Կոմիտասն ու Մանուկ Աբեղյանն իրենց աշակերտներին բաժանում էին թերթիկներ, որպեսզի ամռան արձակուրդների ժամանակ նրանք իրենց բնակության վայրերից գրառեն բանահյուսական գործեր ու հանձնեն իրենց: Հետո նրանք շանադիր ընտրություն էին կատարում: Ահա այդպես էլ ծնվել է «Հազար ու մի խաղ» ժողովածուն:

Ֆրանսիացի նշանավոր հայագետ Ֆրեդերիկ Մակլերը էջմիածնում ծանոթացել է Կոմիտասի հետ, հիացել նրա անձնավորությամբ և վերջինիս մասին թողել է եզակի հուշեր: Հուշերում պատմվում է, թե ինչպես էր գրառում Կոմիտասը բանահյուսական գոհարները²:

«Հազար ու մի խաղ» ժողովածուի վերաբերյալ բացառիկ տեղեկություններ է հաղորդում Մ. Աբեղյանը իր «Ժողովրդական երգարան և «Հազար ու մի խաղ»» հոդվածում³: Այստեղ Աբեղյանը պատասխանում է 1903-ին «Մուրճ» ամսագրում տպագրված Կոմիտասի մշակած ժողովրդական երգերը քննադատող մի հոդվածի: Աբեղյանը գրում է. «Մատենախոսը շատ անորոշ ու տարտամ գաղափար ունի հայ ժողովրդական երգերի մասին և չի հասկացել, թե մեր խմբագրած երգարանը ինչ է»⁴:

Աբեղյանին ու Կոմիտասին քննադատողը պահանջում է. «Ի սեր ազգրաբարական գիտության ձեռքի տակ եղած նյութերը տվեք առանց սրբագրության, այնպես, ինչպես որ կան. նրանք առանց սրբագրության էլ շատ զեղեցիկ են»⁵:

Աբեղյանը այս դիտողության հետ բուրբուրվին համաձայն չէ, որովհետև ժողովրդական երգիչները երբեմն երգը ներկայացնում են աղճատված ձևով, մինչդեռ երգարան կազմողը այն փոխանցում է գալիք սերունդներին. «Երգարանը պետք է կրթիչ լինի: Այս նպատակի համար պետք է ուրեմն խմբագրելով ազնվացնել երգերը»⁶:

Աբեղյանը իրավացիորեն պնդում է, թե կոպիտ զգացումները, գռեհիկ մտքերն ու արտահայտությունները չպետք է տեղ գտնեն երգարանի մեջ⁷: Նա բերում է մի քանի ոչ պատշաճ օրինակներ, որոնք դուրս են մնացել երգարանից: Համեմատվել են նույն երգի տարբերակներ, ու երգարանի մեջ դրվել են հայերեն բառերով երգերը: Օրինակ, սալդաթ գնացիրը դարձել է զինվոր գնացիր⁸:

¹ Սրվանձտյանց Գ., (1978), Երկեր, հ.1, Եր., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 86:

² Տե՛ս Դոլուխանյան Ա., (2011), Ֆրեդերիկ Մակլերը հայագետ, Եր., «Զանգակ-97» հրատ., էջ 126:

³ Տե՛ս Աբեղյան Մ., (1975), Երկեր, հ. Է, Եր., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., էջ 419:

⁴ Նույն տեղում, էջ 406:

⁵ Նույն տեղում, էջ 409:

⁶ Նույն տեղում, էջ 410:

⁷ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 411:

⁸ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 415:

Աբեղյանը փաստերով ապացուցում է, թե ժողովրդական երգարան կազմելը տարբերակների համեմատական տանջալից աշխատանք է:

«Հազար ու մի խաղ» ժողովածուի ժանրերը

Աբեղյանի ու Կոմիտասի կազմած ժողովածուն ունի ժանրային հարուստ բազմազանություն: Վիպական տաղեր, սիրո երգեր, սիրո խաղիկներ, աշխատանքային երգեր, պանդխտության մեղեդիներ, կատակերգեր, հարսանյաց երգեր, անտունիներ, մանկական խաղերգեր:

Անշուշտ չպետք է մոռանալ, որ Կոմիտասի շնորհիվ այդ երգերի մի մասը ստացել են միջազգային ճանաչում և մինչև հիմա հնչում են աշխարհի տարբեր բեմերից⁹: Այդ երգերի մասին Կոմիտասը զեկուցումներ է կարդացել արտասահմանում¹⁰:

«Հազար ու մի խաղ» ժողովածուն որպես գիրք վերահրատարակվել է մի քանի անգամ: 1969-ին՝ Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյակի առիթով, տպագրել է կոմիտասագետ Ռ.Աթայանը՝ կցելով խիստ սեղմ, սակայն պերճախոս «Երկու խոսք», որն ավարտվում է հետևյալ եզրահանգմամբ. «Այս «խաղերն» անբաժանելի են Կոմիտասի ողջ երգային ստեղծագործությունից, որն ինքնին մի աննման կոթող է հոգու հարստության և արիության տեր ժողովրդին, նրա ֆիզիկական և հոգևոր տուկունությանը, ազատասիրական ոգուն և պայծառ վերածննդին»¹¹:

2015-ին «Հազար ու մի խաղ» ժողովածուն Արթուր Շահնազարյանի վերակազմությամբ լույս է տեսել «Հայկական ազգային երաժշտական գանձարան» մատենաշարով: Այն ամբողջովին նորոգված է, և հայերեն բնագիրը դրված է նաև լատինատառ, որպեսզի օտարները երգեն հայերեն: Բերենք օրինակ.

հայերեն՝	Չինար ես, կեռանա լ մի, Մեր դրոնեն հեռանա լ մի, Յա ր, քո Աստված կըսիրես, Հեռու ես, մոռանա լ մի:
լատինատառ՝	Chinar es, kerranal mi, Mer d'orrnen herranal mi, Yar, ko Astvats k'osires, Herru es, morranal mi ¹² :

Պատմական բնույթի վիպական տաղ է «Մոկաց Միրզան», որը գրառել են Սարգիս Հայկունին, Կոմիտասը, Հովսեփ Օրբելին¹³: Ցարդ պահպանված է Կո-

⁹ Տե՛ս **Asatryan A.G.** (2003). Ohannes Tchekidjyan, Life and Carrier, Antares, Yer., էջ 39-44:

¹⁰ Տե՛ս **Թերլեմեզյան Ռ.** (1992): Կոմիտաս, Եր., ՀՀ ԳԱ հրատ., էջ 135:

¹¹ «Հազար ու մի խաղ», ժողովրդական երգարան: Խմբագրեցին Կոմիտաս և Մ. Աբեղյան (1969): Եր., ՀՀ Կենտկոմի հրատ., էջ 5:

¹² «Հազար ու մի խաղ» ժողովրդական երգերի ժողովածու (2015): Երևան, «Զանգակ-97», էջ 31:

¹³ Տե՛ս **Դուրլանյան Ա.** (2008): Հայ ժողովրդական բանահյուսություն, Եր., «Զանգակ-97» հրատ., էջ 117:

միտասի այդ տաղի կատարման ձայնագրությունը: Տաղը ժամանակային որոշակիություն չունի. այն պատկերում է Արևմտահայաստանի վերջին ազնվական տների ոչնչացումը թուրք փաշաների կողմից: Թուրք Կոլոտ փաշան իր մոտ է կանչում Մոկաց Միրզային ու հյուրասիրության ժամանակ թունավորում նրան: Տաղն ունի հետևյալ պերճախոս կրկնակը.

Հազա ր ափսոս Մոկաց Միրզեն,
Բեմուրադ կեներ Կոլոտ փաշեն¹⁴:

Հայ միջնադարյան վիպական տաղերից հեղինակները ժողովածուում զետեղել են նաև «Կարոս խաչը»:

Այս վիպական տաղը ևս պատմական, ճանաչողական արժեք ունի: Դրանում ներկայացվում է, թե ինչպես մահմեդական քրդերը կողոպտում էին հայկական եկեղեցիներում եղած թանկարժեք պաշտամունքային առարկաները: Ժողովրդի երազանքով թանկարժեք խաչին տիրանալ փորձող քուրդ պարոնը պատժվում է: Կարոս խաչը, որը պատրաստել էին հովիվները սովորական փայտից, հրաշքով դառնում է արծաթից ու ոսկուց: Այն գիշերը լույս է տալիս, իսկ ցերեկը դառնում է ամպհովանի:

Խաչի հրաշագործ լինելը հայտնի է դառնում քուրդ պարոնին, ու նա իր մարդկանց ուղարկում է խաչը բերելու: Վիպական տաղում պատկերված է հայ հոգևորականների նվիրվածությունը ազգային սրբություններին: Քուրդ պարոնի մարդիկ չեն կարողանում տանել խաչը, նրանք անգոր էին, խաչը տանելու են գալիս գորքով, սակայն խաչը հաղթում է նրանց: Վերջում քուրդ պարոնի բերդը ավերվում է, և մատնիչ հայ զգիրը՝ պատժվում: Վիպական տաղը բացատրում է, որ իսկական հավատը կարող է հաղթել չար ուժերին¹⁵:

Հայտնի է, որ Կոմիտասին խիստ քննադատել են եկեղեցու սաներին սիրո խաղեր սովորեցնելու համար: Նման մտածողները չեն հասկացել, ինչպես բացատրում է Մ. Աբեղյանը, այդօրինակ մտտեցումն ամրացրել է ժողովուրդ ու եկեղեցի կապը: Այդպես էին մտածում նաև Եվրոպայի Բարձր վերածնության շրջանի նկարիչներն ու քանդակագործները, որոնք Մարիամին՝ Հիսուսի մորը, ներկայացնում էին որպես չքնաղ իրական կին, լանջաբաց ու շքեղ արտաքինով:

Կոմիտասն աշխարհին ապացուցեց, որ հայերն ունեն իրենց ազգային թե՛ հոգևոր և թե՛ աշխարհիկ երգերը, ու դրանք փոխառություններ չեն հարևան ժողովուրդներից¹⁶:

«Հազար ու մի խաղ» ժողովածուում զետեղված սիրո երգերն այնքան կատարյալ են, որ հուզել ու կհուզեն մարդուն: Դրա վառ ապացույցը «Ես սարեն կուզայի» սկսվածքով երգն է: Մերը սկզբում եղել է փոխադարձ.

¹⁴ «Հազար ու մի խաղ», ժողովրդական երգարան: Խմբագրեցին Կոմիտաս և Մ. Աբեղյան, (1969), էջ 51:

¹⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 201-206:

¹⁶ Կոմիտաս (1942): Հողվածներ և ուսումնասիրություններ: Հավաքեց Ռ. Թերլենեզյան, Եր., Պետհրատ., էջ 50:

Ես մի չոր ծառ էի,
Դու գարնան արև,
Քո սիրով ծաղկեցավ
Իմ ճյուղն ու տերև¹⁷:

Սակայն փոխադարձ ու ջերմ սերը չի ունենում սպասված ավարտը.
Թե ինձ չէիր առնի,
Ինչո՞ւ սիրեցիր,
Մի բուռ կըրակ եղար,
Սիրտըս էրեցիր¹⁸:

Հունական դիցաբանության մեջ հայտնի Օրփեոսի և Էվրիդիկեի սիրավեպում էլ Օրփեոսի նվագից ու սիրո երգից չոր ծառերը տերև են արձակում: Մա փոխադարձ սիրո հզորության խորհրդանիշն է:

Անմահան երգեր են ձոնված գեղեցիկ անուններ ունեցող աղջիկներին՝ Մոնային, Նագանուն, Շողերին:

Սիրո սպասումը, հանդիպման քաղցրությունը, սերը կորցնելու տագնապը ամենատարբեր գեղարվեստական դրսևորումներով հանդես են գալիս ժողովածուում գետեղված երգերում: Աշունը, տերևաթափը համահունչ են ջահել աղջկա սիրո կորստին.

Աշունն եկավ սարիցը,
Տերևը թափեց ծառիցը,
Շողոն դարդով լըցվել ա,-
Հեռացել ա յարիցը¹⁹:

Ժողովրդական բանահյուսության մեջ սերն առկա է և՛ աշխատանքային երգերում, և՛ Վարդավառի խանդավառ գեղգեղանքում:

Վարդավառը երիտասարդ աղջիկների սիրելի տոնն էր, որի ժամանակ հանված գուշակ իրը որոշում էր նրանց հետագա բախտը.

Վարդավառը գալիս ա,
Ծաղիկը ցնծալիս ա,
Ա՛յ գյուղում կանչող աղջիկ,
Ձենըդ ծըվլալիս ա²⁰:

Վարդավառի ու սիրո միահյուսված երգը բանահյուսական, ազգագրական ճանաչողական մեծ արժեք ունի: Այդ երգի ընթացքում երիտասարդ չամուսնացած աղջիկները նագանքով պարում են՝ տոչորելով սիրահարված տղաների սրտերը.

-Կանաչ տեղը՝ բաղում եմ,
Պարի միջին խաղում եմ,

¹⁷ «Հագար ու մի խաղ», ժողովրդական երգարան (1969), էջ 33:

¹⁸ Նույն տեղում:

¹⁹ Նույն տեղում, էջ 39:

²⁰ Նույն տեղում, էջ 40:

Կաքավի պես սորալով,-
Տըղաներին դադում եմ²¹:

Ովքեր վայրի բնության մեջ կաքավ են տեսել, զգացել են, թե որքան գեղեցիկ են նրանք քայլում և որքան անսպասելի անհետանում են, երբ մարդկանց են տեսնում:

Միրո երգերի մեջ կան նաև զուգերգեր, երբ աղջիկն ու տղան փոխադարձ սիրուց երջանիկ խոսում են իրենց թանկ զգացմունքների մասին: «Հաբրբան» երգը տարիներ շարունակ գեղեցիկ կատարում էին հայ երգի անմնացորդ նվիրյալներ Լուսինե Ջաքարյանն ու Խորեն Պալյանը: Երգում տղան տագնապում է, թե կարող է իր սերը երջանիկ ավարտ չունենա, ու սպառնում է Աստծու անունից.

Միրել եմ, սերն երեսին,
Անթառամ թերն երեսին,
Ով իմ սիրածն ինձ չի տա,
Աստծու կերն երեսին²²:

Ժողովածուում մեծ թիվ են կազմում հարսանեկան երգերը: Հատկապես շատ են փեսային ուղղված գովերգերը:

Հարսանեկան երգերը մտնում են ժողովրդական կենցաղային-ծիսական քնարերգության մեջ: Դրանք կան բոլոր ժողովուրդների մոտ, որոնց միջոցով կարևորվել է ընտանիքի դերը սովյալ ժողովրդի ու մարդկային հասարակության համար: Հարսանիքը իսկական տոն է եղել. բոլորը շքեղ հագնվել են, և հատկապես գեղեցիկ զուգվել են հարսն ու փեսան²³:

Փեսային կոչել են թագավոր, և հարսանեկան երգում հարց է տրվում, թե ինչ ծաղիկ է նա ուզում, որ բերեն իր համար: Եվ սկսում են թվարկել զանազան հոտավետ ծաղիկների անուններ՝ ռեհան, շուշան, նարգիզ, կակաչ, ոսկեծաղիկ և այլն: Մեկ ուրիշ հարսանեկան երգում փեսային արդեն առաջարկում են հայկական կենցաղում շատ օգտագործվող պտղատու ծառեր՝ ծիրանի ծառ, ինձորի, պնդուկի, ընկույզի ծառեր և խաղողի թուփ.

Թագավո՛ր, ինչ բերեմ քեզ նրման,-
Քո կանաչ արև քեզ նրման,
Ծիրանի ծառ, որ կրծաղկեր,
Ծաղկեք դուք էլ էնոր նրման²⁴:

Ժողովածուում տեղ են գտել նաև աշխատանքային երգերը: Այդ երգերում շինականը ջանադիր աշխատում է, հանգստանում բնության գրկում, վայելում բնության պատճառած հոգեկան հաճույքը: Խաղաղ և անուշ գիշեր է, երկնքում

²¹ Նույն տեղում:

²² Նույն տեղում, էջ 41:

²³ Տե՛ս Կրավցով **Н.Н.**, **Лазутин С.Г.** (1983). Русское народное творчество, М., “Высшая школа”, էջ 56:

²⁴ «Հազար ու մի խաղ», ժողովրդական երգարան (1969), էջ 114:

լուսինն է, հովիվը սրինգ է նվագում, ծովից փչում է զեփյուռը, դաշտերը, ձորերը քուն են մտել, լավում է միայն ջրերի գլվլոցը, հավքերը նույնպես քնել են, և լավում է սոխակի դայլայր միայն, որն արբել է վարդի անուշ հոտով: Գեղազիտական մեծագույն հաճույք կա այս երգում, իսկական հովվերգություն: Մեկ ուրիշ աշխատանքային երգում կինը սիրելի գութանավարին հաց է տանում ու երգում է.

Գութանը հաց էմ բերում,
Բերանը բաց էմ բերում,
Տե՛ս, քեզ որքան էմ սիրում,-
Ձուկը տապակած էմ բերում²⁵:

Այսօր էլ առանց հուզմունքի հնարավոր չէ լսել «Գութանի երգը», որում երևում է աշխատանքային այդ գործիքի կարևորությունը հայ շինականի կյանքում: Ե՛վ երգի բառերը, և՛ կոմիտասյան երաժշտությունը ներկայացնում են աշխատավոր մարդու կենսասիրությունը, որն անպայման կապված է գութանի և այն առաջ տանող եզան հետ: Գյուղացին բացատրում է, որ հողի ակոսի մեջ ընկած սերմը սուրբ է, խնդրում է Աստծուն՝ մի սերմից հազարն աճեն, չէ՞ որ ինքը կատարում է Աստծու պատվերը:

Ժողովածուում տեղ են գտել նաև պանդխտության երգեր, որոնք աչքի են ընկնում հայրենաբաղձությամբ ու խոր թախիծով: Այդ երգերում հերոս է դառնում կռունկ թռչունը, որը զրկված է հայրենիքից.

-Կռո՛ւնկ, հուստ կուգաս:
-Բաղդատա չուլեն:
-Խաբրիկ մը չունիս
Իմ հորեն, մորեն:
-Քու հերն է մեռի,
Քու մեր շըվարի,
Առի ուր ձեթկիկ,
Ձագեր, ձըվարի²⁶:

Ժողովրդական երգարանում կան նաև մանկական խաղերգեր և կատակերգեր:

Մանկական խաղերգ է «Աղվես գնաց, մտավ ջաղաց» հյուսվածքը:

Աղվեսը պտտվում է գյուղի շուրջը, մտնում է ջրաղաց, ուտում է հավերին, սակայն նա շատ խորամանկ է, և նրան անհնար է բռնել.

Աղվես կերավ գեղի հավեր,
Փարվեզ տըվավ վերի կալեր:
Հարա՛յ աղվես...²⁷:

Ազգագրական ու բանահյուսական ուշագրավ հյուսվածք է «Գնացեք, տե՛սեք՝ ով է կերել այգին» սկսվածքովը: Սա ուրախ կատակերգ է, որում երևում է

²⁵ Նույն տեղում, էջ 11:

²⁶ Նույն տեղում, էջ 44:

²⁷ Նույն տեղում, էջ 89:

գյուղական միջավայրը: Գյուղացու համար սիրելի տոներ են բարիկենդանը և զատիկը: Դրանց ընթացքում շինականները հանգստանում են առօրյա հոգսերից ու անկեղծ զվարճանում:

Գյուղացուն վնասներ են պատճառում գայլն ու մուկը, այծը, որն ուտում է այգու բույսերը, ժանգը, որը քայքայում է գյուղատնտեսական գործիքները: Կատակերգում թվարկվում են դրանք, և դրանց հակադրվում են սիրելի տոները՝ բարիկենդանն ու զատիկը, որոնք շեշտվում են նոր տների կրկնակներում:

Հայտնի է, եթե յուրի կարասը մտնում է մուկը, ապա այն ուտելու համար այլևս պիտանի չէ.

Գնացե՛ք, տեսե՛ք, ո՞վ է կերել յուրը:–
 Գնացին, տեսան՝ մուկն է կերել յուրը:
 Մուկն ու յուրը,
 Յուրն ու ժանգը,
 Ժանգըն ու սուրը,
 Սուրըն ու գայլը,
 Գայլըն ու այծը,
 Այծըն ու այգին,–
 Ձեզ բարիկենդան, մեզ բարի զատիկ²⁸:

Այս կատակերգը հավասարապես ազգագրական և բանահյուսական արժեք ունի. «Ազգագրության հետ սերտ ծանոթությունը պարտադիր է ֆոլկլորով լրջորեն զբաղվողի համար, քանի որ այն օգնում է ճիշտ հասկանալ մի այնպիսի բարդ երևույթ, ինչպիսին է ֆոլկլորը»²⁹:

АЭЛИТА ДОЛУХАНИЯН – Фольклорные жанры в сборнике «Тысяча и одна песнь», составленном Мануком Абегином и Комитасом.– Манук Абегиан продолжил важное дело, начатое великим просветителем Хачатуром Абовяном в период совместной работы с гениальным Комитасом в семинарии Геворкян, что во многом содействовало в вопросе передачи будущим поколениям народных песен.

М.Абегиан был выдающимся фольклористом: он прекрасно знал значимые произведения мирового фольклора и умело выбирал материалы, которые следовало записать и в каком именно лексическом варианте передать грядущим поколениям. Тем самым Абегиан способствовал преемственности народного художественного мышления, чему были посвящены не только являющие собой огромную ценность публикации оригиналов, но и теоретические и научные обоснования.

Составленный М.Абегином и Комитасом песенник «Тысяча и одна песнь» является одним из памятников армянской культуры, имеющих непреходящую ценность.

Ключевые слова: М. Абегиан, Комитас, народный песенник, эпическая песнь, любовные песни, песни странника, крестьянин

²⁸ Նույն տեղում, էջ 91:

²⁹ **Փահլևանյան Ա.**, (2018), Հայ երաժշտական ֆոլկլորագիտության արդի խնդիրները, Եր., «Ամրոց գրուպ» հրատ., էջ 28:

AELITA DOLUKHANYAN – Folk Genres in the Collection "A Thousand and One Songs," Compiled by Manuk Abeghyan and Komitas.– Manuk Abeghyan continued the important work begun by the great educator Khachatur Abovyan during his collaboration with the brilliant Komitas at the Gevorkian Seminary, which greatly contributed to the transmission of folk songs to future generations.

M. Abeghyan was an outstanding folklorist: he was perfectly familiar with significant works of world folklore and skillfully selected the materials that should be recorded and the precise lexical variant in which they should be transmitted to succeeding generations. Thus, Abeghyan promoted the continuity of folk artistic thought, a cause to which were devoted not only the immensely valuable publications of the originals but also the theoretical and scientific justifications.

The songbook "A Thousand and One Songs," compiled by M. Abeghyan and Komitas, is one of the monuments of Armenian culture, possessing enduring value.

Key words: *M. Abeghyan, Komitas, folk songbook, epic song, love songs, traveler's songs, peasant*

Գրականության ցանկ

- «Հազար ու մի խաղ» ժողովրդական երգարան, Խմբագրեցին Կոմիտասս և Մ.Աբեղյան, ՀՀ կենտրոնի հրատ., Երևան, 1969, 134 էջ [“Hazar u mi khagh”, Joghovrdakan ergaran, Khmbagretsins Komitas ev M.Abeghyan, HH Kentkomi hrata., Yerevan, 1969, 134p.]
- «Հազար ու մի խաղ» ժողովրդական երգերի ժողովածու, «Զանգակ-97» հրատ., Երևան, 2015, 213 էջ [“Hazar u mi khagh”, Joghovrdakan ergeri joghovatsu, “Zangak-97” hrata., Yerevan, 2015, 213p.]
- Asatryan A.G., Ohannes Tchekidjian: Life and Career, Antares, Yerevan, 2023, 487p. [Asatryan A.G., Ohannes Tchekidjian: Life and Career, Antares, Yerevan, 2023, 487p.]
- Кравцов Н.Н., Лазутин С.Г., Русское устное народное творчество, Изд. “Высшая школа”, Москва, 1983, 446с. [Kravtsov N.N., Lazutin S.G., Russkoe ustnoe narodnoe tvorchestvo, Izd. “Visshaya shkola”, Moskva, 1983, 446p.]
- Աբեղյան Մ., Երկեր, Է, ՀՄՄՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1975, 603 էջ [Abeghyan M., Erker, HSSH GAhrata., Yerevan, 1975, 603p.]
- Դոլուխանյան Ա., Հայ ժողովրդական բանասիրություն, «Զանգակ-97» հրատ., Երևան, 2008, 226 էջ [Dolukhanyan A., Hay joghovrdakan banahyusutyun, “Zangak-97” Yerevan, 2008, 226p.]
- Դոլուխանյան Ա., Ֆրեդերիկ Մակլերը հայագետ, «Զանգակ-97» հրատ., Երևան, 2011, 222 էջ [Dolukhanyan A., Frederik Maklerժ hayaget, “Zangak-97”, Yerevan, 2011, 222p.]
- Թերլեմեզյան Ռ., Կոմիտասս, ՀՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1992, 146 էջ [Terlemezyan R., Komitas, HH GA hrata., Yerevan, 1992, 146p.]
- Կոմիտասս, Հոգևածներ և ուսումնասիրություններ, Հավաքեց Ռ.Թերլեմեզյան, Պետական հրատ., Երևան, 1942, 199 էջ [Komitas, Hodvatsner ev usumnasirutyunner, havakets R.Terlemezyan, Petakan hrata., Yerevan, 1941, 199p.]
- Սրվանձտյանց Գ., Երկեր, հ.1, ՀՄՄՀ ԳԱ հրատ., Երևան, 1978, 667 էջ [Srvanztyan G., Erker, h.1, HSSH hrata., Yerevan, 1978, 667p.]
- Փահլևանյան Ա., Հայ երաժշտական ֆոլկլորագիտության արդի խնդիրները, «Ամրոց գրուպ» հրատ., Երևան, 2018, 175 էջ [Pahlevanyan R., Hay erajstakan pholkboragitakan ardi khndirnerժ, Amrots grup. hrata., Yerevan, 2018, 175p.]